

Διδακτρία Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Φλωρίνης (1918 - 1923): Η περίπτωση της περιοχής των Πρεσπών

Ελένη Γαβρά¹, Στέλλα Κασίδου²

1 *Αν. Καθηγήτρια ΠΑ.ΜΑΚ.-ΒΣΑΣ*
egavra@uom.gr, klel@otenet.gr

2 *Δρ Παιδαγωγός ΠΔΜ, Σχολική Σύμβουλος*
skasidou@gmail.com

Περίληψη: Ο σχολικός χώρος εντάσσεται στις σημαντικές παραμέτρους του σχολείου εν γένει, την οποία κάθε φορέας εκπαιδευτικής πολιτικής και προγραμματισμού οφείλει να μελετά, να αξιολογεί και να βελτιώνει. Τα διδακτρία ανήκουν σ' εκείνες τις εγκαταστάσεις που θεωρούνται απαραίτητες για τη ζωή της κοινότητας και αποτελούν ένα από τα χαρακτηριστικά σημεία του κτισμένου τοπίου. Το κτιριολογικό τους πρόγραμμα και οι κατασκευαστικές προδιαγραφές απασχολούν αρχιτέκτονες και παιδαγωγούς και αποτελούν αντικείμενο θεσμικών και διοικητικών ρυθμίσεων.

Σκοπός της εργασίας είναι η προσέγγιση του σχολικού χώρου σε σχέση με το εθνικό σχολικό σύστημα και την ομοιόμορφη οργάνωση των διδακτηρίων στη βάση μιας συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας, καθώς κάθε κοινωφελές έργο γίνεται αντικείμενο πρόβλεψης, αξιολόγησης, ελέγχου και προγραμματισμού εκ μέρους της κεντρικής διοίκησης. Γίνεται προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η εξέλιξη του ζητήματος των σχολικών εγκαταστάσεων στον παραδειγματικό άξονα της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας, με εστίαση στην περιοχή των Πρεσπών, την περίοδο 1918 – 1923, μέσα από τις Εκθέσεις των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης. Προσεγγίζουμε το περιεχόμενο των εκθέσεων με την αρωγή της ιδεολογικοκριτικής ανάλυσης, επιχειρώντας να αποκρυπτογραφήσουμε τα κοινωνικά συμφραζόμενα και χαρακτηριστικά τους, να αναδείξουμε την ιδεολογία τους και τις συνθήκες εκείνες, χωρίς τις οποίες το συγκεκριμένο έργο δεν θα μπορούσε να υπάρξει.

Εισαγωγή: Περί Διδακτηρίων – Νομοθετικό Πλαίσιο

Στην Ελλάδα, τα διδακτρία συνδεδεμένα με ένα θεσμό εθνικό, ανήκουν σ' εκείνες τις εγκαταστάσεις που θεωρούνται απαραίτητες για τη ζωή της κοινότητας. Το κτιριολογικό τους πρόγραμμα και οι κατασκευαστικές προδιαγραφές απασχολούν αρχιτέκτονες και παιδαγωγούς (Σολομών, 1992) και αποτελούν αντικείμενο θεσμικών και διοικητικών ρυθμίσεων (Ζήβας & Καρδαμίτση-Αδάμη, 1979).

Αρχικά, τα σχολικά κτίρια επιδίωκαν να τονίσουν την επισημότητα του εκπαιδευτικού ιδρύματος και να υπηρετήσουν τις ανάγκες μιας πολυπληθούς δασκαλοκεντρικής τάξης. Τα λιγοστά σχολεία που χτίστηκαν την περίοδο 1894 – 1909 στην Ελλάδα, με βάση τις προδιαγραφές που προέβλεπε διάταγμα του 1894, λόγω της εξωτερικής τους εμφάνισης, ονομάστηκαν «μικρά πανεπιστήμια». Τα περισσότερα σχολεία, βέβαια, την εποχή αυτή στεγάζονταν σε άσημα κτίρια, πολλά από τα οποία είχαν κριθεί προηγουμένως ακατάλληλα για οποιαδήποτε άλλη χρήση (Δημαράς, 1974).

Τον Ιούλιο του 1911, ο Α. Αλεξανδρής, υπουργός Παιδείας καταθέτει το νομοσχέδιο «περί διδακτηρίων της δημοτικής εκπαίδευσεως» (Ν. ΓΩΚΖ', 1911 και Μαντούδης, 1927), προτείνοντας προτείνει την κατάργηση των παλαιού τύπου διδακτηρίων του 1898, στηριζόμενος, κυρίως, σε όρους τεχνικοοικονομικούς (Δημαράς, 1980). Οι διδακτηριακοί τύποι του 1898, η προσέγγιση «Καλλία» στο σχεδιασμό των διδακτηρίων όπως είναι γνωστή, αποτελούσαν, ίσως, την τελευταία έκφραση του «εθνικού» ιδεώδους, με την εμφατική χρησιμοποίηση της νεοκλασικής γραμμής (Γιακουμακάτος, 1987 και Λαμπαδάριος, 1928). Την περίοδο αυτή, θεμελιώνεται στη σχολική αρχιτεκτονική η υπεροχή του «τόπου» πάνω στον «τύπο», η οποία υποστηρίζεται από τις εργασίες του νεοσύστατου Γραφείου Σχολικής Υγιεινής. Η δραστηριότητα του νέου τμήματος του Υπουργείου Παιδείας ξεκινά με την επεξεργασία το Νοέμβριο του 1911 δύο σειρών υποδειγμάτων διδακτηρίων, που αποτελούν την πρώτη έκφραση των νέων αρχών της σχολικής αρχιτεκτονικής (Καλαφάτη, 1988). Το αρχιτεκτονικό τμήμα του Υπουργείου Παιδείας θα προχωρήσει, κυρίως μετά το 1921, σε μια εντυπωσιακή παραγωγή σχεδίων, σε ποσοτικό επίπεδο, καθώς έπρεπε να ανταποκριθεί είτε σε παραγγελίες για συγκεκριμένα σχολεία, είτε να επεξεργαστεί αφηρημένα υποδείγματα (Καλαφάτη, 1988).

Από το 1923 άρχισε να λειτουργεί και περιφερειακή αρχιτεκτονική υπηρεσία και δημιουργήθηκαν θέσεις για σχολικούς Επιθεωρητές, στους οποίους ανατίθεται η άμεση επίβλεψη των εκτελούμενων έργων καθώς και, σε συνεργασία με τους επιθεωρητές, η επιθεώρηση των σχολείων και η σύνταξη εκθέσεων για τη διδακτηριακή κατάσταση των περιοχών (Ν.Δ., 1923, Β.Δ., 1925 και Μαντούδης, 1927). Για τους μικρούς οικισμούς ακολουθείται μια παρόμοια στη λογική της πολιτικής με αποδέκτη όμως την εκκλησία. Η ίδια λογική διακρίνει και τις ρυθμίσεις τις σχετικές με τη χρηματοδότηση της κατασκευής, του εξοπλισμού και της συντήρησης των μόνιμων δημόσιων διδακτηρίων. Υφίστανται, επίσης, και τα κοινοτικά διδακτήρια που κατασκευάζονται με πρωτοβουλία των ίδιων των κατοίκων των αγροτικών οικισμών και έξω από κάθε επίσημο μηχανισμό σχεδιασμού (Καλαφάτη, 1988).

Μια διεύρυνση ουσιαστικά αυτής της ρύθμισης αποτελεί ο νόμος 2442/1920 «περί ιδρύσεως ταμείων εκπαιδευτικής προνοίας προς κατασκευήν διδακτηρίων καθ' άπαν το κράτος και προμήθειαν σχολικών επίπλων και διδακτικών οργάνων» με τον οποίο αποκεντρώνεται η χρηματοδότηση της κατασκευής των σχολικών κτιρί-

ων και ενοποιείται, το σύστημα διαχείρισεως όλων των δαπανών που αφορούν τις σχολικές εγκαταστάσεις. Σε όλη αυτή τη διαδικασία ο ρόλος του επιθεωρητή παραμένει κεντρικός. Σε άμεση συνεργασία με το αρχιτεκτονικό τμήμα του υπουργείου και τους σχολικούς αρχιτέκτονες αποτιμά τη διδακτηριακή κατάσταση των σχολικών μονάδων, παροτρύνει τους κατοίκους και προτείνει μεταρρυθμίσεις ή νέες κατασκευές, οργανώνει τη συνεισφορά σε υλικά και εργασία, και προτείνει μέσα για τη συμπλήρωση των αναγκαίων χρηματικών πόρων. Αιτείται, επίσης, την κρατική αρωγή, επιλέγει, το γήπεδο και διατυπώνει τους ειδικούς όρους του κτιριολογικού προγράμματος, για κάθε σχολείο. Ο νόμος ΓΩΚΖ' του 1911 αποτελεί τομή σε ζητήματα μελέτης και επίβλεψης της κατασκευής των σχολικών κτιρίων. Με αυτόν εγκαθιδρύεται ουσιαστικά το θεσμικό πλαίσιο που αφορά σε διδακτηρικά ζητήματα και το οποίο θα ισχύσει με μικρές μεταβολές μέχρι το 1962 και τη δημιουργία του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (Καλαφάτη, 1988).

Σκοπός, υλικό και μεθοδολογία της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η προσέγγιση του σχολικού χώρου σε σχέση με το εθνικό σχολικό σύστημα και την ομοιόμορφη οργάνωση των διδακτηρίων στη βάση μιας συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας, καθώς κάθε κοινωφελές έργο γίνεται αντικείμενο πρόβλεψης, αξιολόγησης, ελέγχου και προγραμματισμού εκ μέρους της κεντρικής διοίκησης. Γίνεται προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η εξέλιξη του ζητήματος των σχολικών εγκαταστάσεων στον παραδειγματικό άξονα της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας, με εστίαση στην περιοχή των Πρεσπών, την περίοδο 1918 – 1923, μέσα από τις Εκθέσεις των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης (Βοσκοπούλου, 2006). Ως περιφέρεια Πρεσπών για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας επιλέγουμε τα γεωγραφικά όρια του σημερινού Δήμου Πρεσπών. Δεν περιοριζόμαστε όμως μόνο στα 16 δημοτικά διαμερίσματα που αποτελούν το σημερινό Δήμο (Άγιος Αχίλλειος, Άγιος Γερμανός, Λαιμός, Ανταρτικό, Βροντερό, Καλλιθέα, Καρυές, Λευκώνα, Μικρολίμνη, Πισοδέρι, Πλατύ, Πράσινο, Ψαράδες, Κρυσταλλοπηγή, Κώττας, Βατοχώρι), αλλά συμπεριλαμβάνουμε και όλους τους οικισμούς που υπήρχαν στην περιοχή στις αρχές του 20ου αιώνα. Συμπεριλαμβάνονται, επίσης, και τέσσερις κοινότητες (Άνω Γκορίτσα, Γλομποτσάνη, Σουλίνιον, Πουστέτσι) οι οποίες σήμερα ανήκουν στην Αλβανία. Οι μεγάλες αλλαγές στους οικισμούς της Μακεδονίας που έφερε το προσφυγικό ρεύμα που ξεκίνησε με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913, συνεχίστηκε με τη συνθήκη του Νεϊγύ το 1919 και ολοκληρώθηκε με την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών της Μακεδονίας που κυρώθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923. Την ίδια εποχή παραχωρήθηκαν από την Ελλάδα, τα παρακάτω 14 χωριά της περιοχής Φλώρινας-Καστοριάς με αμιγή μουσουλμανικό πληθυσμό στην Αλβανία για διόρθωση των συνόρων των δυο χωρών: Άνω Γκορίτσα, Βερνίκι, Γκλομποτσάνη, Ζαγραδέτσι, Ζαρόσκα, Καπέστιτσα, Κάτω Γκορίτσα, Λέσκα, Πούστετς, Ρακίτσα, Σούλεν, Σούετς, Τέρστενικ και Τσέριε (Βέρρου, 2008) (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Χάρτης της περιοχής των Πρεσπών σύμφωνα με τον «Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Φλωρίνης» του 1914 (Καρατζάς, 2004).

Στο πλαίσιο αυτό, προσεγγίζουμε το περιεχόμενο των εκθέσεων με την αρωγή της ιδεολογικοκριτικής ανάλυσης, επιχειρώντας να αποκρυπτογραφήσουμε τα κοινωνικά συμφραζόμενα και χαρακτηριστικά τους, να αναδείξουμε την ιδεολογία τους και τις συνθήκες εκείνες, χωρίς τις οποίες το συγκεκριμένο έργο δεν θα μπορούσε να υπάρξει (Μποντίλα, 2004).

Οι Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Φλώρινας (1918-1923)

Το κράτος ήδη από το 1833 με τον νόμο 3/15-4-1833 ανέθεσε στον Γραμματέα της Εκπαίδευσης τη διοίκηση και την εποπτεία της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Με τον νόμο 1834 (6/18-2) θεσπίζονται Επιθεωρητικές Επιτροπές σε επίπεδο δήμου, επαρχίας και νομού. Έργο των επιτροπών αυτών είναι η διοίκηση και η «επιθεώρηση» των σχολείων. Ακολουθούν οι νόμοι ΒΠΕ του 1892 και ΒΤΝΘ του 1895 για τη Δημοτική Εκπαίδευση και ο νόμος ΓΞΑ του 1905 για τη Μέση Εκπαίδευση. Με αυτούς τους νόμους θεσπίζονται ο ρόλος και οι αρμοδιότητες των Νομαρχιακών Επιθεωρητών και του Γενικού Επιθεωρητή (Βασιλειάδης, 1932 και Λέφας, 1942).

Ο θεσμός του επιθεωρητή καταργήθηκε με τον νόμο 1304/1982, γιατί όπως αναφέρεται από τον Ε. Πυργιωτάκη «οι επιθεωρητές είχαν εξελιχθεί σε πραγματικούς δυνάστες» (Πυργιωτάκης, 1992) και αντικαταστάθηκε από το θεσμό του σχολικού συμβούλου (Φράγκος, 1985 και Κασίδου, Γκόλια, Κυρίδης, & Βαμβακίδου, 2006).

Ο θεσμός των Επιθεωρητών της Δημοτικής Εκπαίδευσης στις «Νέες Χώρες», γνωστός ήδη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας (Ηλιάδου-Τάχου, 1996, 2002 &

2006), έχει ως χρονική αφετηρία το έτος 1914 και μάλιστα το Νόμο 240/1914, ο οποίος καθόριζε ως όργανα που ασκούν την εποπτεία της εκπαίδευσης το 12μελές Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, τα Εποπτικά Συμβούλια των 70 εκπαιδευτικών περιφερειών, στα οποία μετέχει ο Γυμνασιάρχης, ο Πρωτοδίκης και ο Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης και τους Γενικούς Επιθεωρητές που αντιστοιχούν στις 14 εκπαιδευτικές περιφέρειες της Μέσης εκπαίδευσης (Γκόλια, Ηλιάδου-Τάχου, Κασίδου, Κυρίδης, & Φωτιάδης, 2003), οι οποίοι έχουν την υποχρέωση να εποπτεύουν τους Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης. Η περίοδος που εξετάζουμε σε σχέση με το υπό διερεύνηση υλικό αποτυπώνεται στον Πίνακα 1:

Πίνακας 1: Εκθέσεις Επιθεωρητών και αναφορές διδακτηριακού ενδιαφέροντος

Σχολικό έτος	Ημερομηνία	Αρχή στην οποία απευθύνεται	Επιθεωρητής	Αναφορές
				Περιοχή Πρεσπών
1917 - 1918	20/04/1918	Σ ^ο ν Εποπτικόν Συμβούλιον της Εκπ. Περιφέρειας Φλωρίνης	Κωνσταντίνος Ιωαννίδης	Πισοδέρι, Γερμάνιον, Ρούδαρι
1922 - 1923	18/10/1922		Μ. Σλαβάρος ή Σλαβάρης	Γέρμαν, Ράμπη, Νίβιτσα, Άνω Γκόριτσα, Γλομποτσάνη, Σουλίνιον, Πουστέτσι, Γράσδανη, Μέδοβον, Στέρκοβον, Ρούδαρι, Πόπλι, Οροβνικ, Μπούκοβικ, Λάγκα, Μπέσφια, Πισοδέριον

Τα Διδακτήρια της Περιοχής των Πρεσπών

Όσον αφορά τη διδακτηριακή κατάσταση στην περιοχή των Πρεσπών, θα εστιάσουμε αρχικά σε τρεις οικισμούς, του Πισοδερίου, του Αγίου Γερμανού και της Καλλιθέας, οι οποίοι καθώς καταγράφονται και στις δύο εκθέσεις δίνουν τη δυνατότητα συγκριτικών δεδομένων:

Πισοδέρι. Κατά το σχολικό έτος 1917 – 1918, ο Επιθεωρητής Κ. Ιωαννίδης κατάμετρα στο Πισοδέρι 110 Οικίας και μας πληροφορεί ότι λειτουργεί Πλήρες διτάξιον Δημ. Σχολείον, στο οποίο φοιτούν 38 Νήπια, 15 μαθητές στην Α΄ τάξη, 19 στη Β΄, 22 στη Γ΄, 12 στη Δ΄ και 9 στην Ε΄.

Το διδακτήριον Πισοδερίου τριώροφον πελώριον, δυσανάλογον προς το μέγεθος της Κοινότητος εκτίσθη υπό του Μ. Ευεργέτου της Κοινότητος Αρχιμανδρίτου Μοδέστου, καταλιπόντος και μέγα κληροδότημα προς εκπαιδευσιν εν Γυμνασίω και Πανεπιστημίω νέων εκ Πισοδερίου και Μοναστηρίου καταγομένων. Εν τω διδακτηρίω τούτω, διηρημένω εις δύο μέρη, δυνατόν να λειτουργήσῃσι δύο πλήρη εξατάξια δημ. σχολεία αρρένων και θηλέων. Επί σειρά ετών επωφελήθη η Σή Κυβέρνησις του μεγέθους του διδακτηρίου τούτου και της τοποθεσίας του Πισοδερίου κειμένου μεταξύ Κορεστίων και Πρέσπας δύο τμημάτων Ελληνικών, πλην εκβουλγαρισθέντων, ιδρύσασα Εθνικόν Συσσίτιον προς εξελλήνισιν και διαμόρφωσιν ξενοφώνων χωρικοπαίδων εκ των πέριξ μετ' αποτελεσμάτων αρίστων υπό άποψιν εθνικής ωφελείας. Είνε δι' εις επίμετρον και άξιοι θαυμασμού οι διδ/λοι ούτοι, διότι την τοσαύτην εργασίαν αυτών διαζήγαγαν υπό συνθήκας δυσμενεστάτας και υπό ψύχος δριμύ εντός κτιρίου σμικροτάτου και ημιτελούς άνω ορόφου. Τούτο δε διότι το διδακτήριον της Κοινότητος μεθ' όλας της Νομαρχίας και της Επιθεωρήσεως τας ενεργείας δεν απεδόθη ημίν υπό του κατέχοντος τούτο Συμ. στρατού. Ως εν παρόδω οφείλω ν' αναφέρω ότι κολοσσιαία είναι η υλική ζημία εκ της καταστροφής ην υπέστη το σχολείον Πισοδερίου διά της φθοράς και απωλείας του εν μεγίστω αφθονία υλικού, όπερ ίνα απεταμιεύθη από της εποχής των Συσσιτίων. Ουδέν απέμεινεν εκ πλήθους θρανίων, τραπεζών, εδρών, καθισμάτων κοινών και πολυτελείας, χαρτών σπανίων βιβλιοθήκης πλουσίας και ταπήτων, δι' ων εκοσμείτο η αίθουσα του αιμινήστου Μοδέστου χρησιμεύουσα προς υποδοχήν και επισήμων προσώπων κατά διαφόρους εποχάς.

Ο Επιθεωρητής Μ. Σλαβάρος ή Σλαβάρης επισκέπτεται το Δημοτικό Σχολείο Πισοδερίου στις 2 και 3 Οκτωβρίου 1922 και σημειώνει:

Τη 2 και 3 Οκτωβρίου επεθεώρησα το τριτάξιον μικτόν δημοτ. σχολείον Πισοδερίου και το νηπιαγωγείον αυτού. Το Πισοδέρι κείμενον εις ύψος 1200 περίπου μέτρων και κατοικούμενον υπό 600 κατοίκων βλαχοφώνων υπήρξε η ακρόπολις του Ελληνισμού κατά τον τραχύν εθνικόν Μακεδονικόν αγώνα. Το Μοδέστειον διδακτήριον είνε μεγαλοπρεπέστατον κτίριον τριώροφον, κτισθέν εν έτει 1903 υπό του εκ Πισοδερίου Αγιοταφίτου μοναχού Μοδέστου διά δαπάνης 3 – 4 χιλιάδων τουρκικών λιρών, ας συνέλεξε ούτος δι' εράνων περιελθών την Ελλάδα και την Ρουμανίαν. Είνε διηρημένον το διδακτήριον εις δύο ανεξάρτητα διαμερίσματα, εις α ελειτούργον επί Τουρκοκρατίας δημοτ. σχολείον των αρρένων και δημοτ. σχολείον των θηλέων, εις δε τον κάτω όροφον οικοτροφείον. Το διδακτήριον ανεκαινίσθη κατά το αρζάμενον σχολ. έτος διά δαπάνης εκ μέρους της Κοινότητος 30 χιλ. δραχμών κατασκευασθέντων 60 διέδρων θρανίων. Ηδη ένεκα του αριθμού των μαθητών λειτουργεί τριτάξιον μικτόν σχολείον και νηπιαγωγείον. Τάξεις 6. Μαθηταί εγγεγραμμένοι 57, μαθήτριάι 41 και νήπια 34.

Στην αρχική έκθεση του 1917 – 1918, η κατάσταση του διδακτηρίου του Πισοδερίου συνάδει με τη γενικότερη κατάσταση των σχολικών κτιρίων της περιοχής. Η

κατάληψη του κτιρίου από το Συμμαχικό Στρατό έχει επιφέρει μεγάλες ζημιές τόσο στο κτίριο όσο και στην υλικοτεχνική υποδομή. Κατά το σχολικό έτος όμως 1922 – 1923 το διδακτήριο έχει ανακαινισθεί με δαπάνες της Κοινότητας, η οποία και προσέφερε το σεβαστό ποσό των 30.000 δραχμών. Ταυτόχρονα, μέσα στην Έκθεση του Επιθεωρητή σκιαγραφείται η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της κοινότητας, όπως και η προσωπικότητα του ιδρυτού και δωρητού της Σχολής Πισοδερίου, του Αρχιμανδρίτη Μόδεστου.

Άγιος Γερμανός, έως το 1928 Γέρμαν. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001). Ο Επιθεωρητής Κ. Ιωαννίδης μας πληροφορεί ότι, κατά το σχολικό έτος 1917 – 1918, στο Γερμάνιον υπάρχουν 240 οικίαι και στο Σχολείο της κοινότητας φοιτούν 28 νήπια, 6 μαθητές στην Α΄ τάξη, 8 στη Β΄, 4 και 4 στη Γ΄. όσον αφορά στο διδακτήριο σημειώνει:

Ούτω δε εξευρέθη αμέσως οίκημα, ουχί καθ' όλα κατάλληλον εις ο ήρχισαν να εργάζωνται οι διδάσκαλοι εν αρχήν μετά στεναχωρίας. Το διδακτήριον διώροφον, κατάλληλον, αλλά χρήζον επιχρήσεως εσωτερικής και μικρών επισκευών, κατεχόμενον υπό του Ρωσ. Στρατού μόλις περί τα μέσα Φεβρουαρίου επεδόθη εις διδασκάλους.

Ο Επιθεωρητής Μ. Σλαβάρος ή Σλαβάρης, το σχολικό έτος 1922 – 1923, αναφέρει το χωριό ως Γέρμαν:

Τη 19 και 20 Σβρίου ευρισκόμενη εν πορεία. Τη 21 επεθεώρησα το τριτάξιον μικτόν δημοτ. Σχολείον και το μονοτάξιον νηπιαγωγείον Γέρμαν. Το χωριό Γέρμαν έχει 1500 κατοίκους πάντες βουλγαροφώνους. Επί Τουρκοκρατίας δεν ελειτούργησεν εν αυτώ Ελληνικόν δημοτ. Σχολείον αλλά μόνον βουλγαρικόν. Οι κάτοικοι εφημίζοντο διά τον φανατισμόν εις την Βουλγαρικήν ιδέαν. Το διδακτήριον κείμενον επί της εν τω μέσω του χωριού πλατείας και παρά του ναού είνε διώροφον, στερεόν, λιθόκτιστον. Μόνο ο άνω όροφος διηρημένος εις 4 αίθουσας ευρυχώρους και επαρκώς φωτιζόμενας χρησιμοποιείται διά τας ανάγκας του σχολείου. Εάν υποστεί τας υποδειχθείσας επισκευάς και μετασκευάς δύναται να καταστή πολύ κατάλληλον το διδακτήριον τούτον.

Στον Άγιο Γερμανό η κατάσταση του διδακτηρίου δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά στις δύο Εκθέσεις. Και οι δύο Επιθεωρητές εστιάζουν στην ανάγκη επιδιορθώσεων που πρέπει να γίνουν στο κτίριο ώστε να καταστεί κατάλληλο. Στην Έκθεση του 1922 – 1923 όμως δίνονται επιπλέον στοιχεία από τον Επιθεωρητή Εκπαίδευσης τα οποία αφορούν στον προσηταιρισμό των κατοίκων του χωριού στη βουλγαρική προπαγάνδα.

Καλλιθέα, έως το 1928 Ρούδαρι (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001). Το σχολικό έτος 1917 – 1918, σύμφωνα με τον Επιθεωρητή στον οικισμό υπάρχουν 55 οικίες και στο σχολείο φοιτούν 30 μαθητές, εκ των οποίων 16 στο νηπιαγωγείο, 12 στην Α΄ τάξη και 2 στη Β΄.

Το διδακτήριον της Ρούδαρης αρχαίον, παλαιόν σεσαθρωμένον αποτελείται εκ δύο αιθουσών επί του β' ορόφου εν μία των οποίων κατοικεί ο ιερέυς του χωρίου, ενώ εν τη ετέρα μη επαρκώς φωτιζομένη ένεκα της σμικρότητας των παραθύρων η τρίτοβ. Υποδ/σα Όλγα Δέπου διδάσκει εις 30άδα ξενοφώνων αρρένων και θηλέων την γλώσσαν, ολίγην ανάγνωσιν, γραφήν και αριθμησιν. Κάτωθεν του διδακτηρίου υπάρχει ο σταύλος του χωρίου και εργαστήριον. Υπάρχουσιν, ως βλέπει τις, έξεις των χωρικών, τας οποίας μόνον διά του χρόνου θέλομεν εκριζώσει. Ίνα μη δέχωνται εις τα οικήματα αυτών τα ζώα των εις το χωρίον προσερχομένων διαφόρων ένεκα λόγων ξένων, προπάντων στρατιωτικών, χρησιμοποιούσιν επί ζημία της υγείας των τέκνων αυτών – ασυναισθήτως όμως πάντοτε – το υπόγειον του σχολείου.

Στην Έκθεση το σχολικού έτους 1922 – 1923, όσον αφορά στην κατάσταση του διδακτηρίου στην Καλλιθέα επισημαίνεται:

Τη αυτή ημέρα επεθεώρησα και το μονοτ. Δημοτ. Σχολείον Ρούδαρι, βουλγαροφώνου συνοικισμού εκ 330 κατοίκων. Το διδακτήριον διώροφον παλαιόν και ετοιμόρροπον. Εις τον άνω όροφον κείται μία μεγάλη, επιμήκης, χαμηλή, ανεπαρκώς φωτιζομένη αίθουσα διδασκαλίας και δύο δωμάτια, εν διά κατοικία του διδασκάλου και έτερον άχρηστον. Εις τον κάτω όροφον λειτουργεί παντοπωλείον και πανδοχείον. Τάξεις 4. μαθηταί εγγεγραμμένοι 22 και νήπια 18, ουδεμία δε μαθήτρια. Παρόντες 15 μαθηταί και 18 νήπια. Συνέστησα [...] εις δε την κοινότητα να εκκενώση ως τάχιστα των κάτω όροφον του διδακτηρίου εκ του σταύλου του πανδοχείου και να μεγαλώση τα παράθυρα της αιθούσης της διδασκαλίας και να κατασκευάση 4 νέα θρανία.

Η κατάσταση στο Δημοτικό Σχολείο Καλλιθέας είναι πολύ άσχημη και στις δύο Επιθεωρητικές Εκθέσεις. Σχολιάζεται η παλαιότητα και η εγκατάλειψη του κτιρίου, όπως και οι άσχημες συνθήκες υγιεινής, οι οποίες οφείλονται τόσο στον ελλιπή φωτισμό όσο και στην ύπαρξη στάβλου στον κάτω όροφο του σχολείου. Επίσης, στην Έκθεση του σχολικού έτους 1922 – 1923, ο Επιθεωρητής προτείνει προς την κοινότητα τη διάνοιξη των παραθύρων, την απομάκρυνση του στάβλου και την κατασκευή τεσσάρων νέων θρανίων.

Στη συνέχεια οι αναφορές στα διδακτήρια της Περιοχής των Πρεσπών εμπεριέχονται στην Έκθεση του Επιθεωρητή Μ. Σλαβάρου ή Σλαβάρη και φορούν στο σχολικό έτος 1922 – 1923:

Λαϊμός, έως 1928 Ράμπη. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Η Ράμπη έχει 400 βουλγαρόφωνους κατοίκους και 150 Μουσουλμάνους. Το δημοτ. Σχολείον είναι εγκατεστημένον εις μίαν ευρύχωρον και επαρκώς φωτιζομένην αίθουσαν ιδιωτικού κτιρίου. Ήδη η Κοινότης ίδια δαπάνη ανεγείρει διδακτήριον κατάλληλον, όπερ κατά την επερχόμενην άνοιξιν υπάρχει ελπίς ν' αποπερατωθή. Εγένετο πρότασις εις το Αρχιτεκτονικόν Τμήμα του Υπουργείου της Παι-

δείας όπερ δοθή εις την Κοινότητα συνδομή δισχιλίων δραχμών εκ μέρους του Κράτους προς αποπεράτωσιν του διδακτηρίου.

Οι διδακτριακές συνθήκες στην κοινότητα Λαιμού το σχολικό έτος 1922- 1923 είναι πολύ καλές, καθώς το Δημοτικό Σχολείο στεγάζεται σε μια ευρύχωρη και ευήλια αίθουσα ιδιωτικού κτιρίου, η οποία, αν και δεν αναφέρεται, κατά πάσα πιθανότητα ενοικιάζεται. Ευοίωνο φαίνεται και το μέλλον της σχολικής μονάδας, γιατί ήδη ανεγείρεται νέο κατάλληλο διδακτήριο. Το χωριό είναι βουλγαρόφωνο και κατοικούν σε αυτό και μουσουλμάνοι. Η πρόταση του Επιθεωρητή είναι προς το Αρχιτεκτονικό Τμήμα του Υπουργείου Παιδείας να συνδράμει στην προσπάθεια των κατοίκων με το ποσό των δύο χιλιάδων δραχμών, ώστε το διδακτήριο να μπορέσει να αποπερατωθεί μέχρι την επόμενη άνοιξη.

Ψαράδες, έως το 1928 Νίβιστα. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 23 Σ/βρίου επιθεώρησα το μονοτάξιον μικτόν δημοτ. Σχολείον Νιβίτσης. Η Νίβιστα κείται επί τινός όρμου της Μεγάλης Πρέσπας και έχει 590 κατοίκους βουλγαρόφωνους ασχολουμένους αποκλειστικώς εις την αλιείαν. Το διδακτήριον κείται εις το μέσον σχεδόν του χωρίου, είνε διόρωφον, νεόδμητον, ανεγερθέν δαπάνη των κατοίκων εν έτει 1921, στοιχίσαν περί τας 80.000 δραχμών και πληρούν τας ανάγκας της υγιεινής και της Παιδαγωγικής. Εις τον άνω όροφον έχει μίαν αίθουσαν αρκετά ευρύχωρον και δύο ετέρας μικροτέρας, εις δε τον κάτω όροφον μίαν αίθουσαν ομοία την άνω και μίαν μικροτέραν μισθωθείσαν εις παντοπωλείον. Ως αίθουσα διδασκαλίας χρησιμοποιείται η μεγάλη του άνω ορόφου, εις τι δε των δύο δωματίων κατοικεί ο δάσκαλος Γεώργιος Ψυλλίδης εκ Κύπρου ανεγνωρισμένος δημοδιδάσκαλος β' τάξεως υπηρετών εν Νίβισταν από του παρελθόντος σχολικού έτους. Εις το σχολείον τούτο είνε εγγεγραμμένοι 38 μαθηταί, 11 μαθήτριά και 22 νήπια διηρημένοι εις τέσσαρας τάξεις και εις νηπιακόν τμήμα, ευρέθησαν δε παρόντες κατά την επιθεώρησιν 34 μαθηταί, 11 μαθήτριά και 21 νήπια.

Σε άριστη κατάσταση βρίσκεται κατά την επιθεώρηση του 1922 – 1923 το Δημοτικό Σχολείο Ψαράδων, καθώς είναι νεόδμητο και σύμφωνα με τις αρχές της σύγχρονης Παιδαγωγικής. Ο Επιθεωρητής προβαίνει στην περιγραφή του κτιρίου και των αιθουσών, αλλά, επίσης, μας πληροφορεί και για τη χρήση των υπολοίπων χώρων του διδακτηρίου, ως κατοικία του δασκάλου και παντοπωλείο. Το διδακτήριο ανεγέρθηκε μόλις το 1921, με δαπάνες των ιδίων των κατοίκων που ανήλθαν στο ποσό των 80.000 δραχμών.

Dolna Gorica (Αλβανία), Άνω Γκόριτσα, χωριό στη δυτική όχθη της λίμνης Πρέσπας, του Δήμου Pustec στην περιοχή της Κορυτσάς. Στον Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Φλωρίνης του 1914 καταγράφονται 123 εκλογείς, χριστιανοί, όπως προκύπτει από την αποδελτίωση των ονοματεπώνυμων (Καρατζάς, 2004).

Εκ Νιβίτσης επέβην ακατίου, διέπλευσα την λίμνην εντός διαστήματος τριών ω-

ρών, γαληνιώσαν εντυχώς, και απεβιβάσθην εις τον ορμίσκον του μικρού συνοικισμού Κάτω Γκορίτσης, οπόθεν μετέβην εις την ημίωρον απέχουσαν Άνω Γκορίτσαν και επιθεώρησα το μονοτάξιον δημοτ. Σχολείον τη 24 Σ/βρίου. Το διδακτήριον διώροφον, νεόδμητον, έχει δύο δωμάτια και μίαν αίθουσαν διδασκαλίας αρκετά ευρύχωρον, αλλ' ανεπαρκώς φωτιζομένην διά την σμικρότητα των παραθύρων και ασοβάτιστον. Μαθηταί εγγεγραμμένοι 37 και νήπια 11, ουδεμία δε μαθήτρια.

Στην Έκθεσή του αρχικά ο Επιθεωρητής αναφέρεται στον τρόπο μετάβασής του στην Άνω Γκορίτσα, μέσα από τη λίμνη Πρέσπα με βάρκα και την πορεία του μέχρι το χωριό. Το διδακτήριο της κοινότητας είναι νεόδμητο αλλά όχι σύμφωνο με τους κανόνες υγιεινής, καθώς έχει μικρά παράθυρα και δεν φωτίζεται η αίθουσα διδασκαλίας επαρκώς. Επίσης, δεν έχει επιχρισθεί ακόμα.

Glloboceni (Αλβανία), Γλομποτσάνη, χωριό στη δυτική όχθη της λίμνης Πρέσπας, του Δήμου Pustec στην περιοχή της Κορυτσάς. Στον Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Φλωρίνης του 1914 καταγράφονται 103 εκλογείς, χριστιανοί, όπως προκύπτει από την αποδελτίωση των ονοματεπώνυμων (Καρατζάς, 2004).

Τη 25 7βρίου επιθεώρησα το δημοτ. Σχολείον (μονοτάξιον μικτόν) Γλομποτσάνης. Αύτη κείται εις την παραλίαν της λίμνης Μεγ. Πρέσπας έχει 340 κατοίκους βουλγαρόφωνους και διδακτήριον διώροφον, εις τον άνω όροφον του οποίου είνε μία αίθουσα διδασκαλίας ευρύχωρος αλλ' ανεπαρκώς φωτιζομένη διά μικρών παραθύρων και εν δωμάτιον χρησιμεύον ως κατοικία του διδασκάλου, εις δε τον κάτω όροφον υπάρχει παντοπωλείον, αποφέρον πρόσοδον τινά διά την συντήρησιν του σχολείου και μηδεμίαν ενόχλησιν εις την λειτουργίαν αυτού. Εις τας δύο τάξεις του σχολείου α+β είνε εγγεγραμμένοι 25 μαθητές εις δε το νηπιακόν τμήμα 7 νήπια, εζ' ων παρήσαν κατά την επιθεώρησιν 21 μαθηταί και 5 νήπια. Μαθήτρια και εις το σχολείον τούτο ουδεμία φοιτά. Η φοίτησις είνε κανονική.

Το διώροφο διδακτήριο της βουλγαρόφωνης κοινότητας Γλομποτσάνης διαθέτει μια ευρύχωρη αίθουσα διδασκαλίας, αλλά είναι ανεπαρκώς φωτιζόμενη. Μέσα στο οίκημα κατοικεί ο δάσκαλος και ο κάτω όροφος είναι μισθωμένος σε παντοπωλείο, το οποίο και αποφέρει έσοδα για τη συντήρηση του σχολείου και δεν ενοχλεί τη λειτουργία του.

Šulin (Αλβανία), Σουλίνιον, χωριό στη δυτική όχθη της λίμνης Πρέσπας, του Δήμου Pustec στην περιοχή της Κορυτσάς. Στον Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Φλωρίνης του 1914 καταγράφονται 110 εκλογείς, χριστιανοί, όπως προκύπτει από την αποδελτίωση των ονοματεπώνυμων (Καρατζάς, 2004).

Τη αυτή ημέρα επιθεώρησα το μονοτάξιον μικτόν δημοτ. Σχολείον Σουλινίου αριθμούντος 400 κατοίκους και έχοντας παλαιόν διδακτήριον επισκευασθέν κατά τι απ' εσχάτων αλλά στερούμενον εισέτι πολλών υαλοπινάκων. Παρά την αίθουσαν της διδασκαλίας, οπωσδήποτε καταλλήλου, κατεσκευάσθη δωμάτιον προς

κατοικίαν του διδασκάλου. Εις τας λειτουργούσας τρεις τάξεις του σχολείου τούτου ενεγράφησαν 23 μαθηταί, εις δε το νηπιακό τμήμα 9 νήπια. Ευρέθησαν παρόντες 20 μαθηταί και 7 νήπια. Αναλόγως του αριθμού των κατοίκων έπρεπε περισσότεροι μαθηταί να φοιτώσιν εις το σχολείον εάν ο διδάσκαλος εφήρμοζε τον νόμο περί υποχρεωτικής φοιτήσεως.

Το διδακτήριο στο Σουλίνιον είναι παλιό, αλλά έχει υποστεί τις απαραίτητες επισκευές, οι οποίες κατέστησαν την αίθουσα διδασκαλίας κατάλληλη. Λείπουν όμως πολλοί υαλοπίνακες γι' αυτό και ο χώρος χαρακτηρίζεται υγειονομικά ακατάλληλος. Δίπλα στην αίθουσα διδασκαλίας διαμορφώθηκε, επίσης, χώρος για την κατοικία του εκάστοτε δασκάλου.

Pustec (Αλβανία), Πουστέτσι, Είναι ένα χωριό στη δυτική όχθη της λίμνης Πρέσπας, του Δήμου Pustec στην περιοχή της Κορυτσάς. Στον Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Φλωρίνης του 1914 καταγράφονται 139 εκλογείς, χριστιανοί, όπως προκύπτει από την αποδελίωση των ονοματεπώνυμων (Καρατζάς, 2004).

Τη 26 Σ/βρίου επιθεώρησα το μονοτάξιον δημοτικόν σχολείον Πουστετσίου, έχοντος 500 βουλγαροφώνους και αλβανοφώνους κατοίκους και κειμένον εν τη παλαιαία της Μ. Πρέσπας. Το διδακτήριον είνε τελείως ακατάλληλον, χαμηλόν, ανεπαρκώς φωτιζόμενον και σχεδόν ετοιμόρροπον. Κατά το παρελθόν σχολ. έτος και κατά το ενεστώς εκάλεσα τους κοινοτικούς εκκλησιαστικούς και σχολικούς επιτρόπους και συνέστησα αυτούς να λάβωσι μέριμναν περί ανεγέρσεως νέου καταλλήλου διδασκατηρίου, αλλά αι συστάσεις μου και επικλήσεις απέβησαν μάταιαι. Λείπει απ' αυτών δυστυχώς το ενδιαφέρον προς την Ελληνικήν εκπαίδευσιν. Εις τας 4 λειτουργούσας τάξεις είνε εγγεγραμμένοι 35 μαθηταί και 12 νήπια, παρευρέθησαν δε 25 μαθηταί και 4 νήπια.

Το διδακτήριο του αλβανόφωνου και βουλγαρόφωνου Πουστετσίου βρίσκεται σε άθλια κατάσταση, σύμφωνα με τον Επιθεωρητή. Είναι ακατάλληλο, χαμηλό, ετοιμόρροπο και με ανεπαρκή φωτισμό. Στην Έκθεση επισημαίνεται ότι παρά τις επισημάνσεις του Επιθεωρητή και το τρέχον σχολικό έτος και το προηγούμενο προς τις κοινοτικές, εκκλησιαστικές και σχολικές αρχές δεν υπήρξε καμία βελτίωση. Ο Επιθεωρητής θεωρεί ότι αυτό συμβαίνει γιατί οι κάτοικοι της Κοινότητας δεν ενδιαφέρονται για την ελληνική παιδεία.

Βροντερό, έως το 1928 Γκρασδέν. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 27 μετά τετράωρον πορείαν επιθεώρησα το μονοτάξιον μικτόν δημ. σχολείον Γράσδανης κειμένης επί ορεινής τοποθεσίας και αριθμούσας 380 βουλγαροφώνους κατοίκους. Το διδακτήριον αυτής κείται παρά τον ναόν, είνε παλαιόν, ισόγειον αλλά στερεόν και αποτελείται εκ μίας επιμήκουσ μεγάλης αιθούσης επαρκώς και μονοπλεύρως φωτιζομένης και εξ ενός μικρού δωματίου διά τον διδάσκαλον. Οι κάτοικοι επιθυμούσι να κτίσωσι νέον διδακτήριον διά δαπάνης της εκκλησίας και εισφορών αυτών. Προς τούτον εξελέγη το κατάλληλον γήπεδον και υπεβλήθη

αίτησις προς παροχήν ατελούς αδείας υλοτομίας της διά το διδασκῆριον ξυλείας εκ του παρακειμένου εθνικού δάσους. Το μεγαλοπρεπές διδασκῆριον της παρακειμένης και πρόσθεν μνημονευθείσης Νιβίτσης εξήγειρε την φιλοτιμίαν αυτών και διά τούτον υπάρχει ελπίς ότι θ' ανεγερθή ταχέως το διδασκῆριον. [...] Αριθμούντος 32 μαθητάς και 18 νήπια.

Παρ' όλη την καλή κατάσταση του διδασκῆριου στη Γράσδανη, οι κάτοικοι αποφάσισαν να οικοδομήσουν νέο κτίριο, με δαπάνες της κοινότητας αλλά και της εκκλησίας. Όπως σημειώνει ο Επιθεωρητής έχουν ήδη επιλέξει τον κατάλληλο χώρο και υπέβαλαν αίτηση να χρησιμοποιήσουν ξυλεία για τον σκοπό αυτό από το παρακείμενο δάσος. Θεωρεί, επίσης, ότι κίνητρο αποτέλεσε η οικοδόμηση νέου διδασκῆριου από τη γειτονική κοινότητα της Νιβίτσης.

Μηλιώνας, έως 1928 Μέδοβο. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 28 μετά πεντάωρον πορείαν επιθεώρησα το δημοτ. Σχολείον (μονοτ. μεικτόν) Μεδόβου έχοντος 160 βουλγαροφώνους κατοίκους. Το σχολείον τούτον ιδρύθη κατά το παρελθόν σχολ. έτος και είνε εγκατεστημένον εις τι ευρύχωρον και επαρκώς φωτιζόμενον δωμάτιον ιδιωτικής οικίας. Μολονότι αρτισύστατον αριθμεί 3 τάξεις και νηπιακόν τμήμα εις ας είνε εγγεγραμμένοι 17 μαθηταί, 4 μαθήτριά και 10 νήπια, οίτινες ευρέθησαν πάντες παρόντες κατά την επιθεώρησιν.

Στο Μέδοβο το διδασκῆριο στεγάζεται σε ένα χώρο ιδιωτικής οικίας, ο οποίος όμως πληροί τις προδιαγραφές υγιεινής του Υπουργείου, καθώς είναι ευρύχωρος και επαρκώς φωτιζόμενος.

Πλατύ, έως το 1928 Στέρκοβο. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 29 επεθεώρησα το μονοτ. Δημοτ. Μικτόν σχολείον Στερκόβου, βουλγαροφώνου συνοικισμού εκ 215 κατοίκων, το οποίον είνε εγκατεστημένον επί μιας ισογείου αιθούσης χαμηλής άνευ οροφής και πατώματος και επαρκούς φωτισμού, εντελώς δε ακατάλληλον. [...] Μαθηταί εγγεγραμμένοι εις την α'+β'+γ'19, μαθήτριά και 5 και νήπια 4.

Στο Στέρκοβο το διδασκῆριο είναι εντελώς ακατάλληλο. Στεγάζεται σε μία αίθουσα χαμηλή, χωρίς οροφή και πάτωμα και χωρίς επαρκή φωτισμό.

Λευκώνας, έως το 1928 Πόπλη. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 30 επεθεώρησα το δημ. σχολείον Πόπλη, συνοικισμού μικτού εκ 490 κατοίκων Βουλγαροφώνων και Μουσουλμάνων. Το μονοτ. Μικτόν σχολείον είνε εγκατεστημένον εις εν ευρύχωρον αλλ' ανεπαρκώς φωτιζόμενον δωμάτιον του τρίτου ορόφου ιδιωτικής κατοικίας. Θρανία μόνον δύο υπάρχουσι. Ήδη η Κοινότης κατόπιν επανειλημμένων συστάσεών μου μελετά την ανέγερσιν καταλλήλου διδασκῆριου. Μαθηταί εγγεγραμμένοι εις τας 4 τάξεις 15, μαθήτριά και 6 και νήπια 5. παρότες μαθηταί 12, μαθήτριά και 5 και νήπια 3. Φοίτησις άτακτος. Οι υπόχρεοι

προς φοίτησιν είνε πολύ περισσότεροι. Εμηνύθησαν γονείς τινές αλλά δεν εξετάσθησαν αι μηνύσεις ελλείψει ειρηνοδίκου εις Γέρμαν.

Στην Κοινότητα του Πόπλι, που κατοικείται από Βουλγαρόφωνους και Μουσουλμάνους το σχολείο είναι εγκατεστημένο στον τρίτο όροφο ιδιωτικής οικίας. Ο χώρος είναι ευρύχωρος, αλλά δεν φωτίζεται ικανοποιητικά. Ο Επιθεωρητής έχει συστήσει επανειλημμένως την ανέγερση νέου διδακτηρίου και η Κοινότητα μελετά την πρότασή του. Επισημαίνεται, δε, μέσα στην Έκθεση η ύπαρξη η μόνο δύο θρανίων.

Καρυές, έως το 1928 Όροβνικ. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη αυτή ημέρα επεθεώρησα το δημοτ. Σχολείον Όροβνικ, βουλγαροφώνου συννοικισμού εκ 240 κατοίκων. Το διδακτήριον νεόδμητον, αποπερατωθέν το 1921, ισογειον και διηρημένον εις δύο ευρυχώρους και επαρκώς φωτιζόμενας αιθούσας, ευρύν διάδρομον και μικρόν δωμάτιον, ανηγέρθη δαπάνη της Κοινότητος. Στερείται επαρκών και καταλλήλων θρανίων διά τη κατασκευήν των οποίων εγένετο θερμοτάτη σύστασις.

Το Δημοτικό Σχολείο του Όροβνικ είναι νεόδμητο και ανεγέρθηκε με δαπάνες της Κοινότητας. Έχει αποπερατωθεί μόλις το 1921. Πρόκειται για ένα ευρύχωρο κτίριο, επαρκώς φωτιζόμενο, με δύο αίθουσες, φαρδύ διάδρομο και ένα μικρό ακόμη δωμάτιο. Το σχολείο δεν είναι εξοπλισμένο με θρανία και για το λόγο αυτό ο Επιθεωρητής έκανε θερμότερες συστάσεις για την κατασκευή τους.

Οξυά, έως το 1928 Μπούκοβικ. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη αυτή ημέρα επεθεώρησα το μονοτ. Δημοτ. Σχολείον Μπούκοβικ, μικρού συννοικισμού εξ 130 βουλγαρόφωνων κατοίκων. Το διδακτήριον, κοινοτικόν, διώροφον, είνε λίαν κατάλληλον. Εις τον άνω όροφον είνε μια ευρύχωρος και επαρκώς φωτιζομένη αίθουσα διδασκαλίας, ευρύτατος διάδρομος και δύο μικρότερα δωμάτια διά την κατοικίαν του διδασκάλου. Τάξεις 3. μαθηταί εγγεγραμμένοι 11, μαθήτρια 6, νήπια 7. παρόντες 9 μαθηταί, 5 μαθήτρια και 5 νήπια. Φοίτησις τακτική, οφειλομένη εις την δραστηριότητα και τον ζήλον του διδασκάλου.

Το διδακτήριο του Μπούκοβικ είναι απόλυτα κατάλληλο, καθώς πληροί όλες τις προϋποθέσεις, παιδαγωγικές και υγιεινής, παρ' όλο που πρόκειται για μια μικρή βουλγαρόφωνη Κοινότητα. Πρόκειται για ένα διώροφο κτίριο. Η αίθουσα διδασκαλίας βρίσκεται στον δεύτερο όροφο και είναι ευρύχωρη και επαρκώς φωτιζόμενη. Φαρδύς είναι και ο διάδρομος του σχολείου. Στο κτίριο υπάρχουν και δύο μικρότερα δωμάτια που χρησιμοποιούνται για κατοικία του δασκάλου.

Μικρολίμνη, έως το 1928 Λάγκα. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη αυτή ημέρα επεθεώρησα το αναγειρόμενον νέον διδακτήριον μονοταξίου τύπου εν Λάγκα δαπάνη της Κοινότητος. Αι οικοδομικαί εργασίαι προχώρησαν μέ-

χρι του πατώματος, υπάρχει δ' ελπίς καιρού επιτρέποντος να στεγαστή το κτίριον εντός του Οκτωβρίου. Ο Πρόεδρος της Κοινότητας παρεπονέθη μοι, ότι οι κάτοικοι δεν δείκνουςι μεγάλην προθυμίαν εις την μεταφοράν εκ του δάσους των δοκών διά προσωπικής εργασίας. Επεκαλέσθην προς τούτον δι' εγγράφου μου την συνδρομήν του δραστηρίου αστυνομ. Σταθμάρχου Πόπλι και ελπίζω να καταστώσι προθυμότεροι οι κάτοικοι. [...] Κάτοικοι 200 Βουλγαροφώνοι, μαθηταί δε και μαθήτριά και νήπια κατά το παρελθόν σχολ. έτος 32.

Το Δημοτικό Σχολείο της Λάγκας βρίσκεται υπό κατασκευή, κατά την επίσκεψη του Επιθεωρητή, οποίος και επιθεώρησε τα έργα. Το σχολείο αναγείρεται με δαπάνες της Κοινότητας και βρίσκεται στο στάδιο κατασκευής του πατώματος. Ο Επιθεωρητής εκφράζει την ευχή να στεγαστεί το κτίριο μέχρι τον Οκτώβριο. Επισημαίνει ότι ο Πρόεδρος της Κοινότητας τον πληροφόρησε ότι οι κάτοικοι δεν προθυμοποιούνται να συνεισφέρουν στην ανέγερση του οικοδομήματος με την προσωπική τους εργασία. Για το λόγο αυτό, ο Επιθεωρητής ζήτησε τη συνδρομή του τοπικού σταθμάρχη της Αστυνομίας, ο οποίος και ελπίζει να καταστήσει προθυμότερους τους κατοίκους.

Σφήκα, έως το 1928 Μπέσφινα. (Σταματελάτος & Βάμβα-Σταματελάτου, 2001).

Τη 1 Οκτωβρίου επεθεώρησα το μονοτάξιον μικτόν δημοτ. Σχολείον Μπεσφίνης λίαν ορεινού και απόκοσμου συνοικισμού αποτελουμένου εκ 340 βουλγαροφώνων κατοίκων. Το διδακτήριον διώροφον κατάλληλον. Εις τον άνω όροφον υπάρχει μία ευρύχωρος και επαρκώς φωτιζόμενη αίθουσα διδασκαλίας και εν δωμάτιον καλόν, εις δε τον κάτω όροφον μία αίθουσα ομοία τη άνω. Λείπουνσι 3 ακόμη θρανία, τα οποία υπεσχέθη να κατασκευάση σχολική επιτροπή. Τάξεις 4. Μαθηταί εγγεγραμμένοι 28, μαθήτριά 21 και νήπια 16. Παρόντες κατά την επιθεώρησιν 24 μαθηταί, 17 μαθήτριά και 15 νήπια.

Αν και χαρακτηρίζεται από τον Επιθεωρητή η Μπέσφινα ως μικρός και απόκοσμος οικισμός, διαθέτει ένα κατάλληλο διώροφο διδακτήριο. Στον πάνω όροφο υπάρχει μια ευρύχωρη και επαρκώς φωτιζόμενη αίθουσα και ένα ικανοποιητικό δωμάτιο. Στον κάτω όροφο υπάρχει μόνο μια αίθουσα. Το σχολείο είναι εξοπλισμένο και χρειάζεται μόνο τρία θρανία ακόμη, τα οποία και υποσχέθηκε η σχολική επιτροπή της Κοινότητας να κατασκευάσει.

Παρατηρήσεις

Οι Εκθέσεις των Επιθεωρητών της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας ακολουθούν μια κοινή δομή, η οποία προκύπτει ως απόρροια των διοικητικών και των γραφειοκρατικών δομών και οργανωτικών σχημάτων (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1994 και Σαΐτης, 2000), αλλά, παρά ταύτα, σκιαγραφούν την εικόνα των εκπαιδευτικών δρώμενων στο νομό της Φλώρινας από το 1918 έως το 1923.

Η πρώτη έκθεση που αποστέλλεται στις 20 Απριλίου 1918, εστιάζει στην ιδιαιτερότητα της περιοχής, η οποία γειτονεύει με την πολεμική ζώνη. Η εκπαιδευτική περιφέρεια Φλώρινας εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Εποπτικού Συμβουλίου που εδρεύει στην Κοζάνη. Αποτελείται από 84 χωριά και διαιρείται σε τρία μέρη: στο Τμήμα της Πρέσπας, στο Τμήμα της πεδιάδας της Φλώρινας και στο Τμήμα Σοροβιτισίου. Όπως καταγράφεται η σχολική εργασία δεν εξελίσσεται ομαλά, κυρίως λόγω της έλλειψης διδακτικού προσωπικού, εξαιτίας τόσο της προγενέστερης εισβολής των βουλγαρικών στρατευμάτων, η οποία προκάλεσε τη φυγή των δασκάλων σε άλλες περιοχές, όσο και της επιστράτευσής τους. Ένα δεύτερο σοβαρό πρόβλημα αποτελεί η επίταξη των σχολικών κτιρίων ή μέρους αυτών από το συμμαχικό γαλλικό στρατό και η καταστροφή της προϋπάρχουσας πενιχρής υλικοτεχνικής υποδομής των σχολείων. Τέλος, επισημαίνεται η αδιαφορία ορισμένων Επιτρόπων ή κατοίκων των χωριών για τη λειτουργία των ελληνικών σχολείων.

Οι Εκθέσεις του σχολικού έτους 1922 – 1923 αφορούν επί μέρους περιόδους του Γενικού Επιθεωρητή στα χωριά και στην πόλη. Συγκεκριμένα, η έκθεση της 18 Οκτωβρίου 1922 σχετίζεται με την περιοδεία του Επιθεωρητή στα χωριά των Πρεσπών. Εστιάζοντας στο διδακτηριακό ζήτημα, ο επιθεωρητής, προκειμένου να αντιμετωπιστούν άμεσα οι στεγαστικές ανάγκες της περιοχής δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανέγερση σχολείων και στη βελτίωση των υπάρχουσών υποδομών. Σχολιάζει, αρχικά, την υφιστάμενη κατάσταση των σχολικών κτιρίων και, κυρίως, το θέμα του φωτισμού και του ηλιασμού των αιθουσών και μας πληροφορεί για τις συνθήκες ανέγερσης του κτιρίου. Προβαίνει, τέλος, σε εισηγήσεις, τόσο προς τις τοπικές κοινότητες όσο και προς τις εκπαιδευτικές αρχές, με στόχο τη βελτίωση των σχολικών κτιρίων της περιοχής. Το ζήτημα των σχέσεων κράτους και τοπικών αρχών αναδύεται από το ίδιο το καθεστώς λειτουργίας του δημοτικού σχολείου.

Η εκπαίδευση, σε σχέση με τα άλλα συστήματα του ευρύτερου δημόσιου τομέα, παρουσιάζει ιδιαιτερότητες εξαιτίας της ειδικής ιδεολογικής λειτουργίας της (Althousser, 1977) και αυτό αποτυπώνεται στον εκπαιδευτικό υπηρεσιακό έλεγχο. Η μελέτη της ιστορίας της εκπαίδευσης, όπως καταγράφεται μέσα από τις υποδομές των σχολικών κτηρίων, την αρχιτεκτονική, τη διαρρύθμιση των χώρων εσωτερικά και εξωτερικά, τις αίθουσες διδασκαλίας την επάρκεια σε αριθμό και επιφάνεια, το φωτισμό και τον αερισμό, οδηγεί σε παρατηρήσεις και πορίσματα όσον αφορά σε ζητήματα του σχολικού χώρου. Ο θεσμός της σχολικής Επιθεώρησης στη Φλώρινα, μια περιοχή με πολλαπλές ιδιαιτερότητες, δεν επιτέλεσε πάντα τον προορισμό του και δεν συνέβαλε, σε όλες τις περιπτώσεις, στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης παιδείας στην περιοχή, καθώς η αποτύπωση του εθνικού φρονήματος εμφανίζεται ως το αναγκαίο σημαίνον (Μανιτάκης, 1993), ακόμη και σε πρακτικές που αναφέρονται σε διδακτηριακά ζητήματα.

Βιβλιογραφία

- Althousser, L. (1977). *Ιδεολογία και Ιδεολογικοί Μηχανισμοί του Κράτους*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Γ., (1994). *Εξουσία και οργάνωση – διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*. Θεσσαλονίκη: Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη.
- Β.Δ. 18/11/1925, «Περί προσόντων, διορισμού, προαγωγής των σχολικών αρχιτεκτόνων, έδρας και δικαιοδοσίας αυτών»
- Βασιλειάδης, Γ. Ι. (1932). *Ιστορική ανασκόπησης του θεσμού της επιθεωρήσεως των σχολείων της Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως. Επετηρίς της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως*. Αθήνα: χ. έ, 221 – 246.
- Βέρρου, Θ. (2008). *Τοπωνύμια και διοικητική κατανομή οικισμών της Μακεδονίας. Μεταβολές στον 20ο αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Studio Press.
- Βοσκοπούλου, Χ. (2006). Δημοτικά σχολεία (διδασκτήρια) οικισμών Νομού Φλώρινας (1900 – 1930). Στο Μ. Σουλιώτης & Εανν. Μπατσαρά (επιμ.), *Όψεις Δυτικής Μακεδονίας*. Φλώρινα: Βιβλιολογεῖον, 277 – 286.
- Γιακουμακάτος, Α. (1987). Η σχολική αρχιτεκτονική και η εμπειρία του «μοντέρνου» στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. *Θέματα χώρου και τεχνών*, 18, 50 – 61.
- Γκόλια, Π., Ηλιάδου – Τάχου, Σ., Κασίδου, Σ., Κυρίδης, Α. & Φωτιάδης, Κ. (2003). Δάσκαλοι «φρενοπαθείς» και διδασκαλίες «κωμωδίες». Η αξιολόγηση των δασκάλων και των διδασκαλισσών της εκπαιδευτικής περιοχής της Φλώρινας από τους Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης (1926-1967). *Επιστημονική Επετηρίδα του Π.Τ.Δ.Ε. Ιωαννίνων*, 18, 7 – 50.
- ΓΩΚΖ' της 18 Ιουλίου 1911 «Περί διδακτηρίων εν γένει και της οργάνωσης της σχετικής υπηρεσίας».
- Δημαράς, Α. (επιμ.), (1974). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια ιστορίας)*. Αθήνα: Ερμής.
- Δημαράς, Α. (1980). Προθέσεις των πρώτων κυβερνήσεων Βενιζέλου (1910-1913) στα εκπαιδευτικά. Στο Θ. Βερέμης & Οδ. Δημητρακόπουλος (επιμ.), *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*. Αθήνα: Φιλιππότης, 21 – 46.
- Ζήβας, Δ. & Καρδαμίτση-Αδάμη Μ. (1979). Σύντομο Ιστορικό των σχολικών κτιρίων στην Ελλάδα. *Αρχιτεκτονικά θέματα*, 13.
- Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (1996). Το ελληνικό κράτος και ο σχολικός θεσμός στον υπόδουλο ελληνισμό. Απόπειρα δημιουργίας νέου θεσμικού πλαισίου μέσα από τη νομιμοποίηση του θεσμού της Σχολικής Επιθεώρησης στη Μακεδονία το 1907. *Μακεδονικά (ΕΜΣ)*, 1, 291 – 312.
- Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2001) *Η εκπαίδευση στη Δυτική και Βόρεια Μακεδονία (1840-1914). Από τα αρχεία των Μητροπόλεων Σερβίων-Κοζάνης, Σισανίου, Καστορίας, Μογλενών, Πελαγονίας, Πρεσπών και Αχριδών*. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος.
- Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2002). Η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους στις Νέες Χώρες (1918-1927). Το παράδειγμα του Ν. Φλώρινας. *Θέματα Ιστορίας και εκπαίδευσης*, 1, 37 – 58.

- Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2006). Η εκπαιδευτική κατάσταση στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο 1912-1941, μέσα από τις Εκθέσεις των Επιθεωρητών της Δυτικής Μακεδονίας (πρώτη αποτύπωση). Στο Μ. Σουλιώτης & Εανν. Μπατσαρά (επιμ.), *Όψεις Δυτικής Μακεδονίας*. Φλώρινα: Βιβλιολογεϊόν, 287 – 329.
- Καλαφάτη, Ε. (1988). *Τα σχολικά κτίρια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (1821 – 1929). Από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας.
- Καρατζάς, Ι. (2004). Ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των οικισμών του Ν. Φλώρινας από τον πρώτο Εκλογικό Κατάλογο της Υποδιοικήσεως Φλωρίνης (1914). Στο Α. Ανδρέου (επιμ.), *Πρακτικά Συνεδρίου «Φλώρινα 1912-2002. Ιστορία και Πολιτισμός»*. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας & Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών (Α.Π.Θ.), 665 – 684.
- Κασιδίου, Σ., Γκόλια, Π., Κυρίδης, Α. & Βαμβακίδου, Ι. (2006). Εκθέσεις Υπηρεσιακής Ικανότητας Διδακτικού Προσωπικού Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Νεστορίου (1971-1973). Στο Β. Χατζηθεοφωρίδης, Ν. Γεωργιάδης & Π. Δεμίρογλου (επιμ.), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου: Θεωρητικές και Ερευνητικές προσεγγίσεις στην εκπαιδευτική πραγματικότητα*. Δράμα: Ε.Ε.Α.Δ., 166 – 181.
- Λαμπαδάριος, Εμ. (1928). *Σχολική Ύγιεινή*. Αθήνα: χ. έ.
- Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδύσεως*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Μανιτάκης, Α. (1993). Εθνικός λόγος: χθες - σήμερα. Στο Άγ. Ελεφάντης, Αν. Λιάκος, Αν. Μανιτάκης, Δ. Παπαδημητρώπουλος, (συλ.), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*. Αθήνα: Ο Πολίτης, 69 – 70.
- Μαντούδης, Μ. (1927). *Διδακτηριακή νομοθεσία από του 1920 έως 1927*. Αθήνα: χ. έ.
- Μποντίλα, Μ. (2004). «Πολύχρονος να ζεις μεγάλη Στάλιν». *Η εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στα Ανατολικά κράτη (1950-1964)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ν.Δ. 30/12/1923, «Περί τροποποιήσεως διατάξεων τινών του νόμου 2442 περί ιδρύσεως ταμείων Εκπαιδευτικής Προνοίας».
- Πυργιωτάκης, Ι. Ε. (1992). *Η Οδύσσεια του Διδασκαλικού Επαγγέλματος*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Σαΐτης, Χ. (2000). *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Σολομών, Ι. (1992). *Εξουσία και τάξη στο νεοελληνικό σχολείο. μια τυπολογία των σχολικών χώρων και πρακτικών 1820-1900*. Αθήνα: Εκδ. Αλεξάνδρεια.
- Σταματελάτος, Μ. & Βάμβα – Σταματελάτου, Φ. (2001). *Επίτομο Γεωγραφικό Λεξικό της Ελλάδος*, Αθήνα: Ερμής.
- Φράγκος, Χ. (1985). Από τον Επιθεωρητή στον Σχολικό Σύμβουλο. *Τα Εκπαιδευτικά*, τ. 1, 37.